

**Jana Losová – Vojtěch Kessler – Veronika Kršková (eds.).
Babičky očima vnoučat. Praha: Historický ústav, 2023. 310 s.
(Práce Historického ústavu AV ČR, v. v. i., řada Editiones.
Dějiny všedního dne, 3). ISBN 978-80-7286-421-8**

Recenzovaná kniha je již třetím svazkem v ediční řadě Dějiny všedního dne, kterou vydává Historický ústav AV ČR. Navazuje na první svazek, který se věnoval vzpomínkám na první světovou válku [Vojtěch Kessler – Josef Šrámek (eds.). *Tváře války. Velká válka 1914–1918 očima českých účastníků*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2020], a na druhý svazek, v němž se hlavním tématem staly vzpomínky vídeňských Čechů a Čechů [Vojtěch Kessler – David Smrček (eds.). *Děti křtěné Dunajem. České vzpomínky na meziválečnou Vídeň*. Praha: Historický ústav AV ČR, 2021 – ten jsem recenzovala v *Etnologia Slovaca et slavica* 45, 2024]. Ediční řada Dějiny všedního dne se nechala inspirovat rozsáhlou ediční řadou *Damit es nicht verlorengelt*, která začala vycházet v Rakousku již v roce 1983. Ta nabízí odborné i široké veřejnosti edičně připravené autobiografické texty, jež jsou součástí sbírky spravované spolkem *Dokumentation lebensgeschichtlicher Aufzeichnungen* (Dokumentace životopisných zápisků), která je umístěna na Vídeňské univerzitě. Jak edice, tak sbírka úzce souvisí s „objevením“ autobiografických pramenů v 80. letech 20. století v rámci dějin každodennosti, sociálních a hospodářských dějin, kdy se pozornost obrátila mj. k dějinám rodiny, dětství,

genderu, mentalit, religiozity, „obyčejných lidí“, nižších sociálních vrstev atd. V České republice začala být podobná sbírka autobiografických svědectví budována v Historickém ústavu AV ČR v 90. letech 20. století, dnes je transformována do Databáze dějin všedního dne. Na této činnosti má stěžejní podíl i jeden z editorů edice, historik Vojtěch Kessler.

Po předchozích dvou svazcích věnovaných válce, respektive migraci a problematice etnických menšin, tedy tématům, která se často zkoumají pomocí autobiografických svědectví, se do hledáčku editorů dostalo další téma, pro jehož studium se autobiografické prameny často využívají a hodí, a to téma, jež lze přiřadit k oblasti dějin žen či stáří. Z ediční poznámky je patrné, že edice má dlouhou historii. Připravena byla Janou Losovou již v 90. letech 20. století ve spolupráci se zmíněným spolkem *Dokumentation lebensgeschichtlicher Aufzeichnungen*; k jejímu vydání však nakonec nedošlo. Devatenáct (s. 61), respektive dvacet (dle obsahu) původně vybraných textů bylo doplněno pro současnou edici šesti dalšími, edice tedy obsahuje celkem 26 autobiografických příspěvků.

Kromě vlastních autobiografických textů, v nichž hovoří pamětnice a pamětníci, je nutno vyzdvihnout

jako zásadní část knihy i úvodní kapitolu, ve které ke slovu přicházejí editorky a editor. Úvod slouží ke kontextualizaci autobiografických textů. Uvádí nejen do témat „výzkumu babiček“, genderu a feminismu, dějin žen, rodiny a stáří, ale zároveň poukazuje na základní charakter autobiografických materiálů jako zdroje pro deskriptivní a perspektivní analýzu. Nakonec nabízí i rozbor textů, editorky a editor si všímají profilu autorek a autorů a jejich babiček, ale i témat, která se objevují napříč vzpomínkami nejčastěji – jedná se o vlastnosti a **vzhled babiček**, zbožnost a religiozitu, transmissi hodnot a dovedností, sociální vazby v rodině, popis obydlí babiček či vztahů s vnoučaty. Zároveň však nerezignují ani na analýzu vývoje názorů na **babičky a hodnot vztahujících se k nim** během více než sta let. Souhlasím s názorem editorek a editora, že skrze autobiografické texty o babičkách lze analyzovat řadu obecnějších historických procesů, témat – ať je to vývoj hodnotových orientací, emočních vazeb, nebo třeba změn postavení žen a starých lidí ve společnosti.

Pro práci s edicí je zásadní samozřejmě i její časové vymezení. Vzpomínky se vztahují převážně k 2. polovině 19. a k první polovině 20. století, což souvisí s věkem vnoučat, která vzpomínají – nejstarší text pohází z roku 1944 a nejmladší z roku 2021, stejně jako s věkem babiček. O časovém zasazení si lze velmi dobře udělat představu z tabulky

(s. 307), kterou editorky a editor zařadili na konec knihy – z ní vyplývá, že babičky se narodily v rozmezí let 1820 až 1907, autorky a autoři vzpomínek na ně pak v letech 1878–1953.

Editorky a editor velmi vhodně poukazují i na řadu dalších vnějších faktorů, které texty, respektive jejich využití vědeckou komunitou ovlivňují. Mezi vzpomínajícími jednoznačně převažují ženy (21 vzpomínek vytvořily vnučky), naprostá většina vzpomínajících (a babiček) pochází z nižších, případně středních vrstev společnosti, častěji se s autorkami a autory pohybujeme na území Čech než Moravy a Slezska, ve venkovském prostředí než v prostředí města, etnicky pak ve většině případů v českém prostředí. Kromě toho musí být do analýzy vtažen i původ vzpomínek – některé vznikly na výzvu k zasílání vzpomínek na babičky, některé jsou naopak výběrem z rozsáhlých autobiografických vzpomínek, v nichž autor/autorka věnoval/a babičkám pouze určitou část svých vzpomínek, případně se informace o babičkách nacházejí roztroušeně v celém korpusu vzpomínek. Zajímavý je v této souvislosti postřeh editorek a editora, že první skupina pramenů se vyznačuje tím, že se autoři a autorky soustředí na čas strávený s babičkami, i když s nimi trávili času někdy velmi málo, na jejich podrobné charakteristiky, přičemž upozadují ostatní osoby v rodině. V druhé skupině pramenů je kontext líčení naopak mnohem širší, babičky jsou více

součástí dějů, událostí, nejsou jen zhuštěnými charakteristikami (s. 44). Většina vzpomínek je nostalgických – v úvodu se přesně hovoří o tom, že vzpomínky na babičky jsou spojeny s představou „laskavosti, moudrosti a pomoci, oázy klidu a útočiště dětí v rodině“ (s. 29), což jistě ovlivňuje i stereotypní představa babičky, jak byla utvářena krásnou literaturou – viz Babičku Boženy Němcové. V textech převažuje obdiv a respekt k babičkám, jejich pracovitosti, ale i **rozhodnosti, síle**. **Negativní rysy** babiček jsou předmětem vzpomínek méně často – jedná se pak například o náboženskou bigotnost, alkoholismus nebo tvrdost a emocionální chlad.

Jednotlivé vybrané autobiografické texty jsou samozřejmě různorodé – mají různou délku, některé se věnují jen určité části života babiček, respektive s babičkami. Potřebné uvedení do kontextu jednotlivých vzpomínek editor a editorky zajišťují krátkým úvodem ke každému textu, v němž charakterizují nejen autoru/autora vzpomínek, ale i její/jeho babičku na základě dostupných informací. Jestliže tyto úvodní pasáže oceňuji, není mi jasný klíč seřazení jednotlivých vzpomínek za sebou – ten totiž nerespektuje ani abecedu, ani rok narození vzpomínajících, respektive rok narození babiček. Takový klíč by se nabízel v případě, že by měl být zdůrazněn jistý vývoj a proměny náhledů na babičky v čase.

Přes tuto drobnou výtku k uspořádání textů musím říci, že edice

je velmi pečlivě připravena, texty jsou doplněny mimo jiné poznámkovým aparátem. Ten na jedné straně „ověřuje“ určitá historická fakta, koriguje případné zásadní omyly vzpomínajících týkající se právě historických faktů. **Zároveň jsou v poznámkách pod čarou vysvětleny pojmy, které současným čtenářkám a čtenářům nemusí být srozumitelné**. V některých případech se mohou vysvětlivky zdát z pohledu odborné veřejnosti či čtenářek a čtenářů ze starší generace až zbytečné (např. se vysvětlují i slova jako „propachtované“, „pastouška“, „fondán“, „melta“ – příklady zvolené namátkově na s. 170–171). Je však třeba připustit, že edice je určena i širší čtenářské veřejnosti, která význam některých z těchto slov znát nemusí – a nakonec budou knihu (snad) číst lidé i v příštích desetiletích a těm bude žitý svět a **žitá realita vzpomínajících** z konce 19. a první poloviny 20. století mnohem vzdálenější než nám, a tudíž pro ně bude vysvětlení určitých pojmů nezbytné. K vysvětlivkám bych měla jen jednu opravu – geografický název Böhmerwald se do češtiny nepřekládá jako Český les, jak je uvedeno ve vzpomínkách Franzisky Meritz na s. 140, ale jako Šumava (tomu nakonec napovídá i geografické umístění obce, ze které babička Franzisky Meritz pocházela a která se nachází v okrese Prachatic – termínem Český les se v češtině označuje pohoří táhnoucí se podél hranice od Chebu po Všeruby v okrese Domažlice).

Kniha je doplněna bohatým obrazovým materiálem, který jednotlivé vzpomínky nejen ilustruje, ale někdy i doplňuje. Kromě toho je zařazen místní rejstřík, bohatý seznam literatury a archivních pramenů a překlady resumé do angličtiny a němčiny

– důležité součásti každé odborné knihy.

Souhrnně lze říci, že třetí díl edice je vydařený – a můžeme se těšit, jaké téma zvolí editorky a editoři pro příští svazek.

Jana Nosková (Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., Brno)

Edwin Seroussi. Sonic Ruins of Modernity. Judeo-Spanish Folksongs Today. London – New York: Routledge, 2023. 240 pp. ISBN 978-1-032-27654-0

Edwin Seroussi, Professor Emeritus of Musicology at The Hebrew University of Jerusalem, has devoted his lifelong research to the sacred and secular musical cultures of the Mediterranean and the Middle East, interactions between Jewish and Islamic cultures, popular music in Israel and Judeo-Spanish folksongs. It is to the latter topic that he has dedicated his latest monograph.

In CD liner notes, concert programs and scholarly literature the aura of antiquity of Judeo-Spanish folksongs is often emphasized, as they are frequently presented as petrified elements of medieval Hispanic culture, as evidence of the original legacy of pre-1492 Jewish presence on the Iberian Peninsula. However, as Seroussi shows, the actual gestation period of most these folksongs occurred in the late 19th and early 20th century. From the late 1950s onwards, they began to be recorded and performed on concert stages.

Thus, the main point of the monograph is a critical revelation of the origins, provenance, changes in the meaning and migratory trajectories of most of the texts and melodies, as well as the final post-traditional “fossilization” of Judeo-Spanish folksongs (i.e., sung in Ladino language), which simultaneously reflect the modern journey of the Sephardic Jews.

Drawing on theorizing on post-traditionality by the sociologists Shmuel N. Eisenstadt and Anthony Giddens, and also British folksong collector Albert L. Lloyd and ethnomusicologist Petra Gelbart, among others, Seroussi conceptualizes folksong in the post-tradition period as a “ruin, as a place inviting ‘visits’ by ‘tourists’ – nowadays an assorted public of diverse ethnic, national, socio-economic and religious backgrounds – curious about the past of other cultures. As modern ruins, the songs are reconstructed, pre-